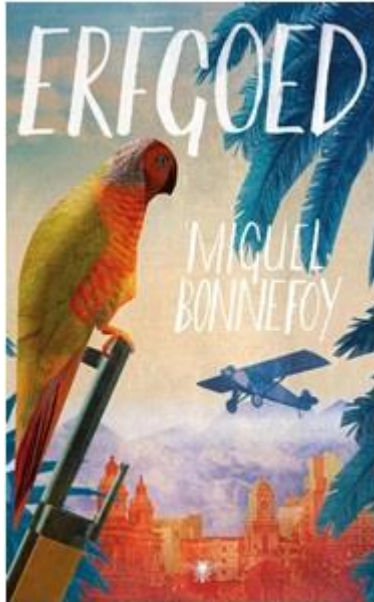

Liesbeth van Nes

Een magisch realistische maaltijd (vol intertekstualiteit)
Over *Erfgoed* van Miguel Bonnefoy

Liesbeth van Nes (1954) studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde, gaf les in het voortgezet onderwijs en doceert Stijlanalyse aan de Vertalersvakschool Amsterdam. Ze debuteerde als vertaler in 1994 met Roemruchte daden en opvattingen van doctor Faustroll, patafysicus van Alfred Jarry en werd met haar eigen hervertaling daarvan in 2017 genomineerd voor de Filter Vertaalprijs. Ook is ze de vertaler van HhhH van Laurent Binet, dat werd genomineerd voor de Europese Literatuur Prijs en door Roel van Broekhoven voor de VPRO tot televisieserie is bewerkt. Behalve uit het Frans vertaalt ze uit het Duits. Voor haar vertaling April in Parijs van Michael Wallner ontving ze een prijs van de EU-regio Aachen. De orde van de dag van Eric Vuillard werd genomineerd voor de Europese Literatuurprijs 2019, een eer die eerder Een heel leven, De Weense sigarenboer en nog twee andere boeken van Robert Seethaler te beurt viel, en daarnaast ook Tot ziens daarboven van Pierre Lemaitre en Daar is hij weer van Timur Vermes. In 2018 werd ze genomineerd voor de Dr Elly Jaffé Prijs. 'Een magisch realistische maaltijd' werd als voordracht gehouden tijdens de Vertalersgeluktoernee van 2022 en verscheen eerder op de website van het Nederlands Letterenfonds.

Een magisch realistische maaltijd (vol intertekstualiteit) Over *Erfgoed* van Miguel Bonnefoy

Het magisch realisme in deze roman trok me aan. Ik rook *Honderd jaar eenzaamheid* van García Márquez al op bladzijde 10. Lezers zijn bommetjes intertekstualiteit, en vertalers helemaal. Mijn neus bedroeg me niet. Miguel Bonnefoy, een Fransman van deels Chileense, deels Venezolaanse afkomst, kent zijn Zuid-Amerikaanse klassieken. Wat ik me niet realiseerde was dat je uit bepaald hout gesneden moet zijn om dat magisch realisme te vertalen.

Ik vind het leuk om alles na te zoeken, het liefst op reis te gaan. Maar dat werkt niet bij Bonnefoy. Hij heeft uit eigen familiegeschiedenis geput om te laten zien dat Fransen ook wel eens per boot het land hebben ontvlucht, naar een ander continent zijn vertrokken en daar de underdog zijn geweest. Ze sloten zich in

beperkte Franse kringetjes op, lazen Franse kranten, kookten Franse gerechten en gaven hun leven voor het Franse vaderland als dat nodig was. Uiteindelijk gaf het Franse paspoort Bonnefoys vader in 1973 de mogelijkheid Chili te ontvluchten.

Ook dat staat in het boek. Ilario Da, de zoon van Margot, wordt gemarteld en ten slotte onder druk van de Franse ambassade vrijgelaten. Dat is geen magisch realisme.

Margot heeft de ambassade platgelopen en helpt vervolgens haar zoon ontsnappen in een zelfgebouwd vliegtuig. Margot is geen familie van Bonnefoy, maar een reïncarnatie van Margot Duhalde, een Chileense die als pilote bij een afdeling van de RAF vocht. Ze werd 97.

Ja, je denkt aan Úrsula, uit *Honderd jaar eenzaamheid*. En na haar dood werd Duhalde als Margot Lonsonnier de spil van Bonnefoys roman. De liefde voor het vliegen erft ze van haar moeder, een valkenierster, en als ze vijftien is, begint ze in de achtertuin aan de bouw van een vliegtuig. Haar vader gelooft er niet in, maar de vader van haar vriendje wel: hij zorgt ervoor dat ze vlieglessen krijgt. En diezelfde vader bezoekt Margot vijfendertig jaar later als haar zoon Ilario Da ‘verdwenen’ is en vertroetelt haar met ‘des spécialités juives, des *gefilte fish*, des soupes de betteraves, des *bilkalej* et des *verenike*’.

Met de gefilte fisj en de bietensoep had ik geen moeite, maar ‘bilkalej’ en ‘verenike’? Internet stond klaar: bilkalej is ‘bollos al horno de papa y cebolla’. Ruwweg vertaald is dat broodje (bollos) in de oven (horno) van aardappel en ui (papa y cebolla). ‘Broodje’ is waarschijnlijk alleen een aanduiding van de vorm. Oké. Maar nu de vertaling. Rösti? Latkes? Het voordeel van rösti is dat het met ui wordt gemaakt, het voordeel van latkes dat het een Joods woord is.

Dan eerst maar eens de verenike. Ik vind een plaatje en een recept: een soort deegflapjes met een vulling van cottage cheese. Het recept lijkt helemaal niet Joods te zijn, maar iets uit Centraal Europa, verwant met de Poolse pierogi.

Dan kom ik op de gedachte om bilkalej en verenike samen te googelen. Ik krijg één hit: *Voces de la ciudad: Primer Concurso de Historias de Barrios de Santiago*. Buurtverhalen uit Santiago. Er staat:

‘Esta pan acompañaba los almuerzos dominicales con las tradicionales comidas de la cocina judía en Europa central, tales como el gefilte fish (pescado relleno), el borsh (sopo de beterragas), los bilkalej (bollos al horno de papa y cebolla), los verenike (empanaditas de papa o pino) banados en enjundia de pollo.’

Er is nog een gerecht met kip zo te zien, maar Bonnefoy vond vier kennelijk genoeg. Ik dacht al dat er met bietensoep ‘borsjtsj’ bedoeld werd, maar hij heeft het vreemde woord eruit gelaten en gekozen voor de omschrijving. Dat ‘bilkalej’ en ‘verenike’ misschien geen Joodse wortels hebben, is van geen enkel belang, want ze worden in één adem genoemd met een zeer Joods gerecht, de gefilte fisj, en samen met de bietensoep ondergebracht in de Joodse keuken van Centraal Europa. Ik weet opeens dat Bonnefoy de recepten er niet eens heeft bijgezocht, dat doet alleen een vertaalster die overal haar neus in wil steken. Hij had genoeg aan een aantal namen. Dus ik vertaalde: ‘Zo kwam de oude directeur haar de hele maand december opzoeken en bracht Joodse specialiteiten voor haar mee, gefilte fisj, bietensoep, *bilkalej* en *verenike*, waarvan de kruidige geuren de lege kamers vulden, maar de smerige stank van haar ziel toch niet konden camoufleren.’ De stank van haar ziel – magisch realisme.

De corrector van de uitgeverij suggereerde om die ‘Spaanse woorden’ met een nootje te verklaren; Bonnefoy gebruikt er meer. Dat heb ik niet gedaan. Ik vond het allang best. De Franse lezer moest het er ook mee doen, dus waarom de Nederlandse niet? Intussen had ik al dingen laten staan die rechtstreeks uit *Honderd jaar eenzaamheid* afkomstig zijn. Anders had ik me misschien het hoofd gebroken over de vraag waarom de mensen die Margots zoon aan een laatste verhoor onderwerpen, ‘twee goed geschoren mannen’ zijn, ‘allebei in een hemd dat bovenaan met een gouden knoop werd gesloten’. Een gouden knoop? Op bladzijde 88 van de nieuwe vertaling van *Honderd jaar eenzaamheid* door Marioleín Sabarte Belacortu, staat over Rebeca, het meisje dat met een zak botten bij de Buendía’s aan is komen lopen: ‘Ze herinnerde zich een kale heer in linnen pak en een boord dat was vastgezet met een gouden knoopje...’

Hoe Marioleín Sabarte dat heeft gedaan met García Márquez weet ik niet, maar ik had een heel boek nodig voor ik magisch-realistisch kon vertalen. Een van de laatste dingen waar ik een besluit over nam, getuigt daarvan. In 1970 komt president Allende aan de macht en hij wordt door een uitzinnige menigte toegejuicht. Men zwaait met *palines*, uithangborden en plakaten. Mijn oog bleef hangen aan het schuingedrukte woord *palines*. Ik heb gezocht! Reken maar. Spaans is het niet. Op

internet vind je wel wat, maar dat is Frans en Bonnefoy heeft geen enkele reden om een Frans woord cursief te zetten. Hoewel ik als vertaalster vaak verkondig dat ik niet kan vertalen als ik niet voor me zie wat er staat, heb ik hiervoor een magisch-realistische uitzondering gemaakt: de mensen lijken te zwaaien met van alles, wat ze in het voorbijgaan ergens hebben weggerukt. Onder andere *palines*. Soit.